desse jõulu-vaheajaks. Rahvatihedus kihelkondades kõigub 14.4 (Rannu) ja 30.9 (Kodavere) inimese vahel ruutkilomeetril (3. joon.). Kui metsad ja kõlbmata maad pinnast maha arvata, siis saame vastavad tiheduse arvud 22.4 in. (Laiuse) ja 48.2 in. (Kodavere). Keskmine tihedus üle maakonna (ilma linna ja alevite elanikkudeta) on 20.3, metsad ja kõlbmata maad mahaarvatult 30.8; ühes linna ja alevitega on keskmine tihedus maak. 30.1 (2. tab.).

Sugude vahekord on kõige enam tasakaalus maal (100 mehe kohta 112.4 naist); naiste ülekaal suureneb aleveis (120.2) ja on kõige suurem linnas (131.7). Kogu maakonnas on 100 mehe kohta keskmiselt 117.9 naist. Üksikute rahvuste järele on naiste ülekaal kõige suurem sakslasil maal (100 mehe kohta 151 naist) ja linnas (100 m. kohta 173.7 n.), kuna aleveis on vastuoksa sakslasi-mehi rohkem (naisi 71.5). Teiste rahvuste sugude vahekorrad püsivad keskmise arvu lähedal, mis näitab võõrast rahvusest juhusliku meeselemendi puudumist maakonnas (3. tab).

Rahvusline koosseis on kõige ühtlasem maal, kus eestlasi on 91.8%, kuna aleveis on ainult vähe üle 50% eestlasi ja pea sama palju venelasi. Venelased on koondunud peaasjalikult peipsi-äärseisse kihelkonnisse ja kahte suuremasse alevisse — Mustveesse (73.5%) ja Kallastele (88.5%). Kihelkonnist on Kodaveres 35.2% ja Tormas 11.6% venelasi. Neis kihelkonnis on suuremad vene külad — Vene-Lohusuu, Varnja jt. Teisist kihelkonnist on nimetamisväärilised ses suhtes veel Võnnu ja Tartu-Maarja (6.0%) ning Äksi kihelkond (5.0%). Mujal ulatub muulaste arv vaid mõnda kümmekonda inimesisse. Linnas on eestlasi 84.5%, venelasi 4.5%, sakslasi 6.9% ja muid rahvusi 4.1%. Üldiselt moodustavad üle maakonna teised rahvused 12.5% (3. tab.). Elanikkude koguarvust elab maal 67.5%, aleveis 4.0% ja linnas 28.5%.

Maaomandus. Enne 1920. a. maareformi jagunes kogu maa suurmaaomanduseks (mõisamaad ja renditalud) ja väike-maaomanduseks (ostetud talumaad).[1]) Suurmaandikud jagunesid järgmisisse liikidesse:

1) Rüütlimõisad, milleks nimetati kõiki mõisaid, mis olid kantud sellekohasesse nimistusse (Landrollen), vaatamata nende suuruse ja omaniku seisuse peale. Rüütlimõisate omanikel olid mitmesugused eesõigused, nagu maapäevast osavõtmine jne.

2) Majoraat- ja fideikomissi-mõisad — mõisnikele enamasti kroonu poolt iseäralisil tingimusil kasutada antud, üksikuil juhuseil ka omanikkude poolt eraomandusest asutatud, nagu Hellenurme.

3) Kroonu mõisad.

4) Kirikumõisad.

5) Mitmesuguste asutuste ja omavalitsuste (linnade, pankade jne.) mõisad.

Mõisamaad jagunesid päris mõisamaiks, kvootemaaks (kuuendikumaaks) ja talumaaks. Viimast kaht liiki maid võis mõisnik kasutada

---

[1]) Talude ostmise kohta vaata kihelkondade ajalugu.